УДК 37.02:81’243(045)

Олег Яцишин, *кандидат педагогічних наук,*
в.о. завідувача кафедри сучасних європейських мов
Вінницького торговельно-економічного інституту КНТЕУ

ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ УМОВИ ДОСЯГНЕННЯ АВТОНОМІЇ СТУДЕНТІВ ВНЗ У ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

На основі аналізу психолого-педагогічних і лінгводидактичних концепцій у статті обґрунтовано дидактичні умови для досягнення студентами ВНЗ автономії в оволодінні іноземною мовою. Розкрито методичне забезпечення реалізації цих умов.

Ключові слова: *дидактичні умови, автономія, аутолінгводидактична діяльність, функціональне читання.*

Літ. 11.

Oleg Yatsyshin

LINGUO-DIDACTIC CONDITIONS FOR ACHIEVING UNIVERSITY STUDENTS’ AUTONOMY IN FOREIGN LANGUAGE LEARNING

Based on psychological, pedagogical and language teaching concepts well grounded are didactic conditions for achieving university students’ autonomy in foreign language acquisition. Methodological provisions for implementing the grounded conditions are revealed.

Key words: *linguo-didactic conditions, autonomy, foreign language self-learning, functional reading.*

Постановка проблеми. Підготовка спеціалістів, здатних активно і творчо працювати в мінливих умовах сучасного світу, готових до саморозвитку й удосконалення професійних знань визнається основним завданням, що ставиться сьогодні перед вищою школою як в Україні, так і загалом у світовому освітньому просторі. Одним із засобів досягнення поставленої стратегічної мети є розвиток навчальної автономії студентів ВНЗ, який передбачає здатність особистості взяти на себе відповідальність за процес і результати навчання на основі розвитку низки відповідних компетенцій.

Концепція навчальної автономії студентів сьогодні активно просувається державними інституціями, науковцями та представниками навчальних закладів багатьох країн світу, оскільки має не лише дидактичне, але й політичне і соціально-економічне підґрунтя.

Аналіз попередніх досліджень. Основні спроби підвести теоретичну основу під процес “автономізації” студентства сьогодні переважно здійснюються психологами, які належать до нового покоління представників наукової школи Л. Виготського [8 – 10 та ін.]. Саме ця психологічна традиція розглядає пізнання як процес, що вимагає підтримки, а також наголошує на взаємозалежності когнітивного та соціально-інтерактивного аспектів цього процесу. Відповідно до даної моделі роль викладача полягає в створенні та підтриманні навчального середовища, в якому суб’єкти учіння можуть бути автономними з тим, аби ця автономія розвинулася та актуалізувалася поза контекстами формальної освіти.

Точна ідентифікація змісту поняття “автономія суб’єктів учіння” становить окрему дослідницьку проблему. Окрім іншого, цей термін часто плутають із самонавчанням. У численних дослідженнях з даної проблематики точаться суперечки щодо того, як трактувати автономне навчання – як здібність (здатність) чи поведінку; розв’язується питання, що є більш точною характеристикою даного феномену – відповідальність суб’єкта учіння чи його (само)контроль; гостро постає питання, чи є автономія суб’єкта учіння психологічним феноменом з політичним підтекстом або ж політичним правом із психологічними наслідками; виникає питання, чи залежить автономія студента додатково від автономії викладача.

Окремим і досить специфічним питанням, що піднімається дослідниками (в основному зарубіжними), які займаються розробкою концепцій автономного навчання студентів, є те, чи не являє собою навчальна автономія суб’єктів пізнання конструктом виключно західної культури і, відтак, є невластивою представникам інших культур.

Як зазначається з цього приводу в науковій літературі, існують переконливі свідчення, що навчальна автономія – це психологічний феномен, який не обов’язково зазнає впливу культурних відмінностей, хоча навчальна поведінка завжди і неодмінно зумовлена культурою [7, 11 та ін.].

© О. Яцишин, 2011

ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ УМОВИ ДОСЯГНЕННЯ АВТОНОМІЇ СТУДЕНТІВ ВНЗ У ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Навчальна автономія особистості розглядається як ключовий концепт автодидактики, а в галузі викладання іноземних мов – автолінгводидактики [1, 3, 6 та ін.]

У контексті навчання іноземних мов проблема розвитку навчальної автономії студентів розглядається у зв'язку із подальшою теоретичною розробкою і практичною реалізацією положень особистісно-діяльнісного та діяльнісно-комунікативного підходу.

Основною ідеєю концепції автономії та автономного (самокерованого) навчання (learner autonomy and autonomous / self-directed learning) іноземних мов є те, що "в процесі вивчення іноземної мови та з її допомогою ставляться і розв'язуються завдання розвитку особистості студента, формування в нього умінь навчальної діяльності з оволодіння іноземною мовою, здатності самостійно (автономно) керувати цією діяльністю як у конкретній навчальній ситуації, так і в контексті подальшого безперервного вивчення мови" [2, 9].

Інакше кажучи, досягнення автономії означає бажання і здатність студента взяти на себе керування своєю навчальною діяльністю з оволодіння іноземною мовою – студент вирішує, що він хоче вивчати і як він це хоче здійснити, та бере на себе відповідальність за прийняття таких рішень, а також за їхнє виконання. А це, своєю чергою, ставить завдання створення психологічних передумов діяльності учіння шляхом розробки та реалізації відповідних освітніх технологій.

Мета нашого дослідження в обґрунтуванні лінгводидактичних засобів розвитку навчальної автономії студентів ВНЗ, які вивчають іноземну мову професійного спрямування.

Виклад основного матеріалу. Часто вважається, що основним дослідницьким питанням, на яке потрібно дати відповідь, є: "Чи працює на практиці автономія суб'єктів пізнання?" Утім, поставити таким чином питання означає сплутати "автономію", яка, за своїм визначенням, повинна неодмінно спрацьовувати, зі спробами "автономізації", які можуть набувати різних форм і досягати або не досягати успіху.

У даній статті феномен "автономне навчання" трактується як здатність особистості критично й незалежно думати і діяти, самостійно керувати навчанням і пізнанням, а також реалістично оцінювати власні сильні та слабкі сторони як суб'єкта учіння. На наш погляд, це не просто одна з багатьох навичок, яка має здатність передаватися, а радше схильність (диспозиція) до пізнання, що є інтегральною для процесу набуття всіх інших навичок і знань.

Не зважаючи на те, що серед науковців не існує одностайної думки щодо точного визначення автономного учіння (яке ще часто називають навчанням з вільним доступом до джерел інформації), існують певні спільні ознаки, з якими погоджуються всі.

Дефініції "автономного навчання" в основному передбачають, що суб'єкт учіння має:

- брати відповідальність за власний процес пізнання;
- встановлювати цілі;
- обирати стратегії вивчення мови;
- відслідковувати власний прогрес у навчанні;
- оцінювати рівень успішності здобуття знань;
- *окрім того, суттєвими ознаками автономного навчання слід вважати:*
- здатність до само мотивації;
- спроможність автономно працювати;
- уміння брати на себе загальне керівництво власною роботою у визначених часових межах;
- застосування гнучкого адаптивного мислення у нових навчальних ситуаціях;
- здатність мислити креативно, самокритично і незалежно.

Існує два загальні аргументи на користь спроб зробити суб'єктів учіння автономними. По-перше, якщо студенти свідомо включаються в процес оволодіння мовою, то його вища ефективність буде більш ймовірною за рахунок особистісного включення та зосередженості, ніж це спостерігається в умовах традиційного навчання іноземної мови. При цьому, те, що засвоюється у навчальних контекстах більш ймовірно стане засобом регуляції життєдіяльності особистості загалом.

По-друге, якщо студенти у процесі учіння виявляють проактивність, проблема мотиваційного забезпечення буде розв'язуватися сама собою. І хоча студенти не завжди виявлятимуть цілковито позитивного ставлення до всіх аспектів навчальної діяльності, автономні суб'єкти оволодіння іноземною мовою володітимуть розвиненими свідомими та рефлексивними ресурсами для того, щоб подолати тимчасовий мотиваційний регрес.

У конкретному випадку із вивченням іноземної мови існує ще третій аргумент. Ефективне спілкування залежить від процесуальних навичок, які формуються лише у процесі практичного застосування мовних знань і мовленнєвих навичок. Ті ж із студентів, хто характеризуються значним розвитком соціальної автономії у своєму навчальному середовищі, повинні легше за інших оволодіти всім спектром дисурсних ролей, від яких залежить ефективна спонтанна комунікація.

Попри те, що "існуюча практика навчання" є

поняттям, яке традиційно обирається як мішень для критики з боку дослідників різних аспектів педагогічного процесу, зазначимо, що традиційна практика викладання іноземних мов справді не забезпечує повноцінного розвитку навчальної автономії переважної більшості студентів і потребує удосконалення.

Вважаємо, що альтернативою традиційного навчання іноземної мови може стати реалізація підходу, який ґрунтується на наявних у студентів знаннях та уміннях. Такий курс не слід розглядати як самодостатню одиницю, після якого майбутні фахівці виходять кваліфікованими користувачами мови в цільових ситуаціях, тому що, як свідчить існуюча лінгводидактична практика, багато студентів навряд чи досягнуть подібного рівня мовної компетенції в рамках формальної освіти.

Замість цього університетський курс вивчення іноземної мови і цільову ситуацію практичного використання іншомовних знань варто розглядати як континуум таких, що постійно розвиваються рівнів мовної компетенції, без чітко визначених точок успіху чи невдачі.

При цьому основною метою навчання слід визнати максимальне розкриття потенціалу кожного суб'єкта учіння в умовах існуючих обмежень традиційного курсу. На наш погляд, орієнтований на наявному рівні мовних знань та навчальної автономії студентів підхід є принаймні реалістичним у зосередженні на стратегіях і процесах, які дають слухачам уявлення про власні здібності та потенціал, мотивуючи до взяття на себе відповідальності за процес і результати оволодіння іноземною мовою та самовдосконалення.

У спрощеному вигляді "рецепт" автономізації суб'єктів вивчення іноземної мови мало чим відрізнятиметься від "секретів" успішності інших видів діяльності і зводиться до двох основних посилань: студентів необхідно переконати в необхідності та корисності розвитку власної навчальної автономії і навчити їх, як цього досягнути. Реалізація зазначеної мети передбачає таку побудову навчального процесу, за якої на кожному його етапі студента озброюють теоретичними знаннями і практичним досвідом автономної пізнавальної діяльності.

Йдеться, таким чином, про класичний діалектичний взаємозв'язок мотиваційної та операційної складової діяльності: з одного боку, індивід повинен усвідомлювати особистісну значущість самокерованої діяльності з удосконалення й застосування іншомовних знань, розуміти й реально відчувати користь володіння іноземною мовою, а з іншого – вміти реалізувати дану інтенцію на практиці.

У зв'язку з цим актуальним є зауваження Ю.І. Пасова, який наголошує на необхідності розкриття перед особистістю мети практичного використання мови як засобу комунікації, завдяки чому "мотивація до учіння різко посилюється" [5, 13]. З іншого боку, той же автор зазначає, що попри сильну мотивацію і бажання суб'єкта учіння застосувати свої знання, він повинен першою чергою знати та вміти це робити [Там само, 10].

Що конкретно може дати поштовх процесу автономізації студентів ВНЗ у процесі оволодіння іноземною мовою? Першою чергою, це сприяння їхньому усвідомленню себе як суб'єктів учіння, які можуть і повинні:

- використовувати потенціал численних і часто відмінних один від одного способів оволодіння іноземною мовою;

- спиратися на знання рідної мови як засобу сприяння засвоєнню інших мов;

- використовувати методи навчання, які застосовуються в контексті вивчення інших предметів, і можуть стати в нагоді під час засвоєння іноземної мови;

- керуватися тим, що у кожного суб'єкта можна розвинути здатність до об'єктивної самооцінки успіхів в оволодінні іноземною мовою та ін.

Зазначимо, що методична підготовка студентів, яка відіграє суттєву роль у підвищенні рівня їхньої автономізації як суб'єктів учіння, повинна здійснюватися не лише шляхом інструктування чи зверненням їх до відповідної літератури. Часто її доцільно здійснювати у формі дискусії, вільного обміну думками та власним досвідом ефективного самонавчання. Вважаємо, що елементом кожного практичного заняття має стати певний теоретичний або практичний фрагмент методики автолінгводидактичної діяльності.

Слід мати на увазі, що рівень автономії, самостійності студента в навчанні розглядається сучасною наукою як обов'язковий критерій його рівня володіння іноземною мовою [2, 9]. Варто додати, що надійним критерієм мотиваційного розвитку студентів, їх рівня мовних знань, а отже й ефективності роботи викладачів іноземної мови, є практика застосування слухачами набутих знань, умінь та навичок у подальшій навчальній та професійній діяльності.

Аналіз існуючої практики здійснення професійної підготовки у вищій школі свідчить про те, що майбутні фахівці, на жаль, не використовують основну перевагу володіння іноземною мовою – доступ до нових джерел інформації. Відтак, як не парадоксально це звучить, викладання даної дисципліни у ВНЗ

повинно бути спрямоване в тому числі на переконання студентів у необхідності використовувати знання мови для підняття власного професійного і культурного рівня.

Засобом реалізації даного завдання може стати розвиток у студентів навичок функціонального (комунікативного) читання фахової літератури, та практичного використання отриманої інформації в навчальних цілях.

Зазначимо, що формування навичок функціонального читання – складний і тривалий процес, адже розуміння в процесі читання є складним процесом мислення, за якого читач вдається до розгорнутого аналізу й синтезу елементів тексту, робить висновок з його частин, що володіють найбільшою інформативністю. У зв'язку з цим весь курс навчання іноземної мови у ВНЗ має бути побудований таким чином, аби студенти поступово переходили від традиційного "читання й перекладу" до комунікативного читання, набували вміння сприймати текст, першою чергою, не як семіотичну модель, а носія значення та інформації, що спонукає пізнавально-мовленнєву активність суб'єкта.

Вміння раціонально й продуктивно працювати з друкованими матеріалами зі спеціальності визнається найважливішим способом реалізації самоосвіти [4, 95].

Для розвитку навичок функціонального читання, а також формування вмінь підбору наукової літератури та відповідної організації роботи з нею студентам слід пропонувати до виконання вправи на виділення основної (додаткової, надлишкової інформації); виявлення, зіставлення, порівняння фактів, різних точок зору, поданих у тексті; визначення цінності, об'єктивності, новизни інформації; оцінювання перспективності інформації в навчально-професійних цілях; відбір публікацій, правильну в них орієнтацію та раціональне використання.

При цьому відбір текстового матеріалу має здійснюватися з урахуванням навчально-професійних потреб майбутніх фахівців. Зокрема, студентам варто рекомендувати для опрацювання літературу іноземною мовою, зміст якої відповідав би тематиці рефератів, курсових/дипломних робіт із дисциплін професійного циклу.

Важливим у контексті розгляду проблеми автономізації навчальної діяльності студентів є уявлення про компонентний склад їх самостійної роботи: підбір матеріалів з питання, яке цікавить, обробка інформації, її фіксація для подальшого використання, а також використання отриманої інформації на практиці. Визначення таких компонентів, на думку вчених, є надзвичайно важливим для конкретизації тих ланок, котрі складають самостійну роботу студентів у ВНЗ, оскільки їх можна розглядати як своєрідну проекцію в навчальний процес компонентів самоосвітньої діяльності спеціалістів [4, 96].

Варто зазначити, що створення контекстів використання отриманої інформації шляхом міжпредметної організації навчання іноземної мови, не тільки сприятиме зняттю протиріччя міжпредметною структурою викладання та міжпредметним характером професійних знань, але й здатне усунути дефіцит практичного використання набутих знань, існування якого теж визнається суттєвим недоліком сучасного процесу підготовки фахівців вищої кваліфікації.

Висновки. Таким чином, розвиток навчальної автономії студентства визнається одним із пріоритетних завдань реформування вищої освіти, яке не має альтернативи, оскільки зумовлено не лише логікою подальшого становлення педагогічної теорії і практики, але й чинниками соціально-політичного та економічного характеру. Стратегічне завдання пошуку шляхів сприяння автономізації майбутніх фахівців знаходить своє розв'язання через розробку конкретних освітніх технологій, у тому числі в контексті викладання окремих навчальних дисциплін. Оволодіння іноземною мовою як засобом спілкування передбачає свідому активну дієву позицію самого суб'єкта учіння, який із статичного реципієнта педагогічних впливів повинен перетворитися на активного шукача знань і користувача іноземною мовою. При цьому практичне використання іноземної мови для реалізації навчальних і професійних потреб визнається не лише засобом, але й критерієм розвитку навчальної автономії студентів ВНЗ.

Таким чином, розвиток навчальної автономії студентів має здійснюватися в єдності мотиваційної та операційної складової шляхом навчання раціональним способам вивчення іноземної мови та її ефективного використання як засобу комунікації. Розвиток навичок функціонального читання іншомовної фахової літератури, а також оптимізація самостійної роботи студентів ВНЗ є ефективним засобом сприяння їх навчальній автономізації.

Перспективними в контексті дослідження проблеми навчальної автономії студентів видаються подальші дослідження проблеми освіти впродовж життя, зокрема завдання створення мотиваційної основи майбутньої самоосвітньої діяльності студентів ВНЗ.

1. Бориско Н.Ф. Сам себе методист или советы изучающему иностранный язык. Киев: "Фирма "ИНКОС", 2001. – 267 с.

2. Коряковцева Н.Ф. Автономия учащегося в учебной деятельности по овладению иностранным языком как образовательная цель // Иностр. языки в шк. – 2001. – № 1. – С. 9 – 14.

3. Куринский В.А. Автодидактика: Часть первая. М.: Культурный учебно-издательский центр "Автодидакт", 1994. – 392 с.

4. Мусницкая Е.В., Митусова О.А. Чтение литературы по специальности как способ совершенствования профессиональной подготовки. / Оптимизация учебно-воспитательного процесса: единство и преемственность, профессиональная направленность, межпредметность в преподавании лингвистических дисциплин: Межвузовский сборник научных трудов. – М., 1988. – 153 с.

5. Пассов Е.И. Урок иностранного языка в средней школе. – 2-е изд., дораб. – М.: Просвещение, 1988. – 223 с.

6. Рябоконь А.В. Методическое обеспечение самообучения иностранным языкам: Теоретические основы конструирования оптимального самоучителя, практические рекомендации авторам самоучителей и самообучающимся. –Винница: Континент-ПРИМ, 1998. –160 с.

7. Aoki N., Smith R. Learner autonomy in cultural context: the case of Japan // Learner Autonomy in Language Learning: Defining the Field and Effecting Change (D. Crabbe and S. Cotterall (eds), Frankfurt: Lang. – 1999. – P. 19 – 27.

8. Little, D. Developing learner autonomy in the foreign language classroom: a social-interactive view of learning and three fundamental pedagogical principles. Revista Canaria de Estudios Ingleses. 1999. – P. 77 – 88.

9. Little, D. Learner autonomy and human interdependence: some theoretical and practical consequences of a social-interactive view of cognition, learning and language // Learner Autonomy, Teacher Autonomy: Future Directions (B. Sinclair, I. McGrath and T. Lamb (eds). Harlow: Longman / Pearson Education. – 2000. – P. 15 – 23.

10. Little, D. Learner autonomy: why foreign languages should occupy a central role in the curriculum // New Perspectives on Teaching and Learning Modern Languages (S. Green (ed.). Clevedon: Multilingual Matters. – 2000. – P. 24 – 45.

11. Littlewood W. Students' attitudes to classroom English learning: a cross-cultural study. Language Teaching Research 5.1: 2001. – P. 3 – 28.

Стаття надійшла до редакції 16.02.2011

УДК 373.2 (430)

Зоряна Хало, *кандидат педагогічних наук, доцент кафедри мовної та міжкультурної комунікації Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ КОМУНІКАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В ОРГАНІЗАЦІЇ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ У ДОШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ НІМЕЧЧИНИ

У статті обґрунтовано практичні аспекти організації комунікативної взаємодії в організації інтелектуального розвитку дитини у дошкільних закладах Німеччини. Визначено шляхи впровадження досвіду німецького дошкільного виховання у вітчизняне дошкілля.

Ключові слова: *комунікація, дошкільне виховання, інтелектуальний розвиток, методи дошкільного виховання, дитина дошкільного віку, комунікація.*

Літ. 6.

Zoryana Khalo

PRACTICAL ASPECTS OF ORGANIZATION OF COMMUNICATIVE COOPERATION IN ORGANIZATION OF INTELLECTUAL DEVELOPMENT OF A CHILD IN GERMAN PRESCHOOL ESTABLISHMENTS

Practical aspects of organization of communicative co-operation in organization of intellectual development of a child in German preschool establishments are substantiated in the article. The ways of introduction of German preschool educational experience to domestic education are determined here.

Key words: *communication, preschool education, intellectual development, methods of preschool education, a child, preschool age.*

Актуальність дослідження. Обґрунтовуючи методичні та практичні аспекти інтелектуального розвитку та розумового виховання дітей дошкільного віку, передовсім наголошуємо на важливій тезі, яка визначає пріоритети дошкільного виховання в Німеччині – дитина завжди перебуває у центрі уваги змісту виховання, планів, програм, організаційних форм діяльності. Дитиноцентричне спрямування дошкільної освіти

© З. Хало, 2011